

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМ. В. Г. КОРОЛЕНКА

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК
ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ

ПОЛТАВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО
ФОНДУ КУЛЬТУРИ

ПОЛТАВСЬКЕ ОБЛАСНЕ УПРАВЛІННЯ НАРОДНОЇ ОСВІТИ
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОВАРИСТВА «ЗНАННЯ»
ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

Т Е З И

ДОПОВІДЕЙ І ПОВІДОМЛЕНЬ ПЕРШОЇ
ПОЛТАВСЬКОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Полтава — 1989

Унікальним у цьому плані є Велике Більське городище. Воно займає величезну площу (біля 4000 га) на водорозділі рік Ворскла і Суха Грунь. Поверхня городища має складний рельєф і багату водоносну систему (балки, джерела, озера, ставки, маленька річка Тарапунька).

Планування оборонних споруд на городищах у великій мірі залежало від рельєфу навколишньої місцевості. Вміло використовуючи круті схили та інші природні перешкоди, вал і рів споруджували найчастіше зі сторони поля, а для більшої надійності оборони інколи всю територію поселення обносили валом, добудовували додаткові укріплення. За системою планування лінії оборони скіфські городища Полтавщини поділяються на три групи: а) прості, де вали споруджені тільки з боку поля (Малий В'язівок, Опішня, Решетники); б) прості, з валами навколо всього поселення (Клепачі, Хитці); в) складні, з додатковими укріпленнями (Свиридівка, Сухоносівка, Книшівка). Як показують дослідження, проведені Б. А. Шрамком на Більському городищі, вали в скіфську епоху являли собою складну дерево-земляну споруду у вигляді кріпосної стіни.

Шляхом розкопок городища VII—III ст. до н. е. вивчені ще недостатньо. Крім багаторічних досліджень Більського городища, на Полтавщині невеликі розкопки були проведені на городищах Книшівка і Решетники. Дані з цих та інших городищ Українського лісстепу показують, що городища скіфського часу в переважній більшості були постійним місцем проживання населення, де розвивалися ремесла, промисли, землеробство і скотарство. Це були економічні, торгові, релігійні, налевне, і політичні центри окремих територій. Деякі з них (наприклад, Більське городище) існували як поселення міського типу з обширною сільськогосподарською округою.

І. Б. ШРАМКО

ТЕХНОЛОГІЯ ВИГОТОВЛЕННЯ СЕРПІВ У НАСЕЛЕННЯ СКІФСЬКОГО ЧАСУ БАСЕЙНУ ВОРСКЛИ

Під час розкопок на поселенні Лихачівка, на городищах Більськ, Коломак, Полкова Микитівка виявлено багато виробів із заліза. Особливе місце серед знахідок займають знаряддя виробництва (ножі, серпи, сокири, шила, долота та інші). 29 серпів було досліджено металографічним методом. Це дозволяє виявити загальні риси процесу виготовлення місцевими ковалями

цих важливих знарядь хлібороба, визначити технологічні схеми, дати оцінку якості ковальських виробів скіфського часу.

Нами досліджено 19 серпів Більського городища, 7 — Коломацького, 2 — з городища Полкова Микитівка, один — з поселення біля с. Лихачівки. Переважна більшість серпів належить до поширеного в Скіфії типу стовпчикових.

Металографічні аналізи вказують, що під час виготовлення серпів застосовувалися різноманітні ковальські прийоми. Виявлено пакетування, цементацію, ковальське зварювання заліза і сталі, клепання, гартування. Основна кількість серпів виготовлена із сталі різних гатунків. Серпів, які зроблені із звичайного кричного заліза, дуже мало (лише 4 з 29).

У процесі дослідження виявлено 15 випадків застосування додаткових операцій. У зв'язку з тим, що здобуті в сиродутних горнах криці були невеликими, з метою збільшення заготовок застосовувалося пакетування (в 4-х випадках). Для поліпшення властивостей знарядь праці ковалі використовували технологію зварювання заліза і сталі (2 випадки). Твердість заліза збільшували за допомогою цементування (у 7 випадках), а на лезі — ще й клепанням. Гартування застосовували ще дуже рідко (2 випадки).

Матеріали досліджень свідчать, що місцеві ковалі скіфського часу вже добре володіли різноманітними прийомами обробки чорних металів. Під час виготовлення важливих для хліборобів знарядь праці (серпів) вони намагалися використовувати метал, який відповідав призначенню знарядь, вміло обробляли заготовки.

Є підстави вважати, що у цьому регіоні дніпровського Лівобережжя існували великий виробничий центр обробки заліза і декілька більш дрібних. Технологія, яку застосовували в останніх, була не дуже складною.

В. А. КОСІКОВ

БРОНЗОВІ ДЗЕРКАЛА СКІФСЬКОЇ ЕПОХИ З АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТНИКІВ ПОЛТАВЩИНИ

На території Полтавської області в різний час було знайдено кілька бронзових дзеркал, які свідчать про високу художню майстерність та технічну творчість бронзоливарників Скіфії. Час їхнього існування охоплює період з кінця VII до початку V ст. до н. е.